

ЄВРОПЕЙЗАЦІЯ РЕЖИМУ ОКРЕМОГО ПРОЖИВАННЯ ПОДРУЖЖЯ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Менджул Марія Василівна

*докторка юридичних наук, професорка,
професорка кафедри цивільного права та процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Розірвати шлюб чи вдатися до сепарації? У подружжя, яке вагається щодо розриву шлюбних відносин є можливість установити режим окремого проживання подружжя. Хоча, СК України передбачає як причину – небажання чи неможливість спільного проживання, на практиці трапляються різні причини, зокрема майнові, а в умовах повномасштабного вторгнення інститут сепарації набуває особливого значення через сотні тисяч роз'єднаних родин.

Українські вчені вже проводили порівняльні дослідження інституту сепарації у Франції, Португалії, Бельгії, Нідерландах, Польщі та інших державах. При цьому, О. Б. Верба-Сидор та У. Б. Воробель виокремили три основні підходи до регулювання правового режиму сепарації у зарубіжних державах: підхід, при якому збережено самостійність інституту сепарації і припинення шлюбу; підхід, при якому підстави для сепарації та розлучення однакові, тому подружжя може обрати одну із вказаних двох моделей; підхід, при якому розірвання шлюбу залежить від сепарації, що має передувати припиненню шлюбу¹.

ЦК Франції, дозволяє одному із подружжя подати зустрічний позов про встановлення сепарації у випадку розгляду справи у суді про розлучення, а стаття 299 передбачає, що режим окремого проживання не розриває шлюб, а тільки «припиняє обов'язок співжиття».² Окремі елементи французького інституту сепарації прослідковуються і в українському сімейному законодавстві. На разі ст. 119 СК України передбачає можливість встановлення сепарації виключно у судовому порядку. Водночас на нашу думку, потрібне спрощення порядку та передбачення для подружжя альтернативи – поряд із судовим, встановлення також договірною способом.

Білик О. І. у дисертаційному дослідженні обґрунтувала, що «режим окремого проживання є таким станом шлюбних відносин, який може виникнути на підставі як рішення суду, так і договору, при якому подружжя мають намір примиритися або припинити шлюб у майбутньому, проте на цьому етапі ще не вдаються до розірвання шлюбних відносин, незалежно від того чи

¹ Верба-Сидор О. Б., Воробель У. Б. (2019). Інститут сепарації у сімейному праві Франції, Португалії та країн Бенілюксу. *Соціально-правові студії*. Випуск 3 (5). С. 22.

² Code civil. URL:https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006070721/LEGISCTA000006136157/#LEGISCTA000006136157

проживатимуть вони разом чи окремо». Також науковицею виділено два підходи у світі щодо договірному способу установаження режиму окремого проживання, зокрема: подружжя укладають «договір про окреме проживання», де засвідчують факт роздільного проживання, а також визначають спільно різні аспекти сімейного життя; під час розгляду справи у суді про режим окремого проживання, подружжя також подають договір, де врегульовують аспекти сімейних відносин.³ Вказані пропозиції науковиці є доволі обгрунтованими, на наш погляд більш вірним є розмежування двох можливих способів встановлення режиму окремого проживання подружжя – судового та договірному саме у СК України, шляхом внесення відповідних змін.

У наукових працях можна зустріти і обгрутування виділення загальних ознак, які є спільними як для сепарації, так і для припинення шлюбних відносин (серед них: виникнення режиму особистої приватної власності як для подружжя під час сепарації, так і для колишнього подружжя, право розпоряджатися таким майном вільно; припинення презумпції батьківства; інші наслідки, встановлені у зарубіжних державах – припинення права на спадкування, права на утримання, а також – права проживати у житлі, що було спільним для сім'ї); загальні, які є спільними для режиму окремого проживання подружжя та шлюбу (серед них: збереження всіх прав та обов'язків подружжя, окрім тих, що встановлені ст. 120 СК України; збереження статусу членів подружжя у відносинах з дитиною (дітьми), а також іншими родичами та іншими особами); спеціальні ознаки, які є характерними тільки для режиму окремого проживання подружжя (зокрема: особливі підстави встановлення (неможливість чи небажання спільно проживати) та припинення (відновлення сімейних відносин); змішаний характер щодо підстав встановлення (допустимий судово-договірний спосіб, коли суд вправі затвердити сепараційний договір) і припинення (судом чи через договір); строковість (дія протягом певного часу режиму окремого проживання, навіть якщо у рішенні суду не визначено чітко строку дії, але він завершиться з моменту відновлення сімейних відносин)⁴). Вказана позиція потребує більш ретельного підходу до виділення загальних і спеціальних ознак. Зокрема, при виділенні спільної ознаки для сепарації та шлюбу у вигляді збереження всіх прав та обов'язків подружжя, все ж при інституті сепарації не всі права зберігаються, зокрема щодо майна; так само щодо спеціальних ознак, то для виділення сепараційного договору все ж потрібно внести відповідні зміни до СК України.

Чи потребують врегулювання питання щодо місця проживання подружжя, дітей при встановленні режиму окремого проживання подружжя, питання утримання дітей тощо? Не дивлячись на те, що в окремих зарубіжних державах передбачено обов'язкове врегулювання питань щодо місця проживання, прав та обов'язків щодо дітей, окремі науковці в Україні

³ Білик О. О. (2017). Інститут окремого проживання подружжя в сімейному праві: порівняльно-правовий аспект: автореф. дисерт. на здобуття наук. ступ. к.ю.н. Київ. С. 4.

⁴ Оксанюк О.А. (2021). До питання про поняття та ознаки режиму окремого проживання подружжя. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 8. С. 96.

доходять до висновку, що не може бути предметом розгляду питання про місце проживання чоловіка та дружини.⁵ На нашу думку, у процесі європеїзації положень СК України варто передбачити норми, які б передбачали у процесі встановлення режиму окремого проживання подружжя захист прав дітей та врахування їх найкращих інтересів дитини. Інші питання, які пов'язані із правами та обов'язками чоловіка і дружини як подружжя можуть бути за бажанням ними врегульовані у договірному порядку.

Серед пропозицій до удосконалення інституту сепарації можна зустріти навіть закріплення у ст. 119 СК України різних «умов встановлення: значного погіршення стану фізичного чи психічного здоров'я одного з подружжя (серед яких вказано також і алкогольну чи наркотичну залежність); тривалу та/або системну відсутність одного з подружжя через об'єктивні причини; реальну чи потенційну загрози життю або одному із подружжя, дитини; позбавлення волі одного із подружжя; матеріально-побутові проблеми; входження одного із подружжя до сект тощо»⁶. Ми не погоджуємося із такими пропозиціями більш вірним є існуючий законодавчий підхід – неможливість чи небажання проживати спільно подружжям, який охоплює всі можливі фактичні причини, які є справою приватного життя членів подружжя.

Таким чином, у процесі європеїзації інституту окремого проживання подружжя, необхідно спростити порядок встановлення сепарації та передбачити можливість договірному порядку, а також врегулювати захист найкращих інтересів дитини. З огляду на це, ми пропонуємо статтю 119 СК України доповнити двома новими частинами такого змісту: «... Режим окремого проживання може бути установлений договором, який укладається чоловіком та дружиною і підлягає нотаріальному посвідченню. Під час встановлення режиму окремого проживання подружжя суд (нотаріус) повинні пересвідчитися про врахування найкращих інтересів дитини». Крім того, необхідно статтю 120 СК України доповнити такими новими частинами: « ... 3. Встановлення режиму окремого проживання не припиняє прав та обов'язків подружжя як батьків і не впливає на обов'язок спільного виховання та утримання дітей, якщо інше не передбачено договором. 4. При встановленні режиму окремого проживання подружжя можуть бути визначені місце проживання дитини (дітей), а також участь того із подружжя, хто проживатиме окремо у вихованні та утриманні дитини (дітей)».

⁵ Бориславська М. В. (2015) Деякі проблеми застосування режиму окремого проживання подружжя в Україні. *Університетські наукові записки*. № 2 (54). С. 77

⁶ Тетяна Кириченко (2020). Становлення та розвиток інституту сепарації в сімейному законодавстві України. *Підприємництво, господарство і право*. № 6. С. 31-32.